

Så konstrueras Malmös identitet

Vad är det som formar Malmös identitet? I den här artikeln går Margareta Popoola bakåt i historien och ser på förbindelser mellan Sverige och Danmark. Tar upp språkets betydelse för identitetskapande. Och samtidigt gör hon kopplingar och jämförelser med dagens mångfacetterade Malmö.

Den malmöitiska identiteten, om den nu finns, bör ses i ljuset av stadens historia och geografiska läge. Visserligen består identitetsuppbyggnad av mycket mer än historia och geografi, men det är mänskliga handlingar och identifierbara händelser som medverkar till att göra en plats unik, vilket har betydelse för den samhörighetskänsla som kan uppstå med platsen som gemensam referenspunkt. Samtidigt formas identiteten av sociala relationer som präglas av nutidens intryck och influenser.

Därtill formas identitetsuppbyggnaden genom att bevara meningsfulla sammanhang som är bestående över tid. Tidsaspekten är relativ och för den enskilde handlar det om upplevelser och minnen från en urskiljbar tidsperiod av Malmös historia som allt sedan trettonhundratalet betecknats stad.

Grushög

Befolkningsmässigt är Malmö Sveriges tredje stad, vilket kan tyckas utgöra en bas för beteckningen storstad. I internationellt avseende blir dock Malmö en småstad eller en by med urbana drag. Visserligen kan malmöbon med sikte på Köpenhamn berömma sig av att bo i ett storstadsområde, vilket förändrar bilden av Sveriges perifera småstad till en del av en centralt belägen storstad. I och för sig är stadens storhet inget nytt fenomen. Under femtonhundratalet var Malmö så pass stor att den tävlade med huvudstaden Köpenhamn.¹ Det skall villigt

1) Ahlström 1976:74

erkännas att jämförelsen blir lite haltande eftersom medeltidens städer, enligt dagens mått mätt snarare handlade om mindre orter. För Malmös del handlade det om ett tusental personer och Malmös försvunna storhet kan rymmas inom kanalen där turistbåten ”Rundan” avverkar hela Malmös medeltida storhet på en knapp halvtimme. Det verkar vara mer än en tanke att namnet Malmö kort och gott betyder ”grushög”.²

Förgrenat sig

Namnet antyder en oansenlighet som kanske inte är att skämmas för, men som turistattraktion kan däremot namnet ha en hämmande effekt. Ellenbogen är ett betydligt pampigare namn som infördes på trettonhundratalet av tyska handelsmän. Namnet finns visserligen kvar, men numera som firmabeteckning för olika verksamheter. Malmö är den samlande beteckningen för den del som en gång i tiden hette Nedre Malmö, dagens äldre stadsdel och Övre Malmö, för dagens malmöbo mer känt som Pildammsparken eller Pildammarna. Dessutom har nya områden inkorporerats och Malmö har förgrenat sig västerut, söderut och österut. Utvecklingen liknar Köpenhamns som också började sin stadsbildning vid kusten och sedan förgrenade sig i olika väderstreck inåt landet. Precis som Köpenhamn har Malmö spelat en historisk roll som centralort, en handelsplats och en plats för socialt och kulturellt utbyte som dagens visionärer eftersträvar. Idag har hoppet ställts till bron mellan Malmö och Köpenhamn, som färdigställdes efter decenniernas diskussioner och som på ett påtagligt sätt har konkretiserat den geografiska närheten mellan de historiskt besläktade städerna.

Det har ställts många förhoppningar till bron. Det har växt fram en bild av en sammanhållen Öresundsregion med referenspunkter i både Sverige och Danmark. Utbytet mellan Malmö och Köpenhamn skulle öka, men

- 2) Enligt Bengt Pamp (1988) kan Malmö härledas ur mala – här i betydelsen grus eller sand – vilket leder till översättningen grus- eller sandhög.

framför allt skulle Sveriges sydligare del och Själland kunna bli ett sammanhållet landområde. I den allmänna euforin över brons färdigställande har Malmös expensionsmöjligheter framställts vara oändliga. Malmö skulle bli nyckeln till Danmark, men också till förnyelse och ökad tillväxt. Näringslivet skulle gynnas och hela regionen utvecklas. Danskar och svenskar skulle kunna bo och verka i olika delar av regionen utan att hindras av den gräns som skiljer nationerna åt.

Symbol för gemenskap

Bron har således blivit symbolen för en gemenskap mellan södra Sveriges och Danmarks östra landområden där nationsgränsen förväntas minska i betydelse. Det är ett projekt som kräver synkronisering av ländernas lagstiftning och regelsystem vilket har blivit en del av Öresundsprojektets ambitioner. Dessa ambitioner har sin motsvarighet i anpassningen till EU vilket är ett större identitetsskapande samarbetsprojekt med paralleller i behovet av en större gemenskap än den som ryms inom nationernas uppbyggnad. I Öresundsregionen sker denna gemenskap ibland med hänvisning till ländernas geografiska närhet, men också till en historisk samhörighet mellan Skåne och Danmark. Det är intressant att arbetet för att minska nationsgränsens betydelse sker med hjälp av att lyfta fram andra gränsdragningar mellan de skandinaviska länderna, i det här fallet historiska sådana som kan utgöra en grund för gemenskap och fungera som en identitetsskapande faktor.

I uppbyggnadsarbetet av den nya svensk- och danskpräglade regionstillhörigheten är det nödvändigt att göra kopplingar till Köpenhamn och Själland men också till den skånska, och därmed den malmöitiska identiteten. Det är här intressant att peka på ländernas nationstillhörigheter, den europeiska gemenskapen och historiska band mellan Skåne och Danmark. Det handlar om konstruktion av en identitet, men också om dekonstruktion av dagens nationella band i syfte att rekonstruera en historiskt förankrad regional tillhörighet. Den öresunds-baserade identitetsuppbyggnaden kan liknas vid en färd i ett fordon som kräver en stor vindruta som ger god sikt

framåt och en funktionsduglig backspegel med möjlighet att se bakåt. Det handlar om framtid och historia på en och samma gång.

Från isolering till integration?

Framtiden bygger på förväntningar om ett samarbete mellan Sverige och Danmark. Här blir det intressant att skåningarna historiskt bedrivit ett omfattande utbyte med Danmark, men också med Tyskland. Fram till det svenska maktövertagandet under sextonhundratalet utbildades t.ex. det skånska prästerskapet i Köpenhamn och Rostock. Prästerskapets dåtida utbildningsorter kan ses som ett tecken på närvaron av den regionskänsla som eftersträvas inom dagens Öresundsprojekt. Gränsdragningen från 1658 när Skåne, och därmed också Malmö, ställdes under svenskt styre blev emellertid startpunkten för nya influenser från Sverige. Skåne skulle kulturellt och ekonomiskt isoleras från Danmark och skåningarna förbjöds att studera i Danmark.³ Detta var bakgrunden till inrättandet av Lunds universitet, som blev ett verktyg i dåtidens ackulturiseringsprojekt. Ambitionerna går idag i motsatt riktning och såväl Lunds universitet som Malmö högskola ingår i nätverket som utgör Öresundsuniversitetets integrerande komponenter.

En framtida utveckling kan innebära att Sverige och Danmark får ett ökat utbyte av studenter, lärare och forskningsinsatser mellan länderna. Det utbyte som redan nu sker har ibland visat att språket ibland är ett hinder för en fullständig förståelse mellan de kommunicerande parterna. Det är inga oöverstigliga hinder och det skall påpekas att svårigheterna att förstå varandra över nationsgränsen på båda sidor om sundet inte enbart gäller danskar utanför Själland och svenskar utanför Sveriges södra regioner. Det är svårigheter som även berör skåningar och invånare i Själland. För att kunna skapa en språklig förståelse mellan svenska och danska krävs ibland en omväg genom engelskan. Skåningarnas bristande kunskaper i det danska språket får tillskrivas

3) Åberg 1958:45

den ackulturiseringsprocess som började under 1600-talet. Precis som i alla assimilationsprojekt utgjorde språket ett område som inte medgav några större kompromisser. När Skåne blev svenskt samlades danska ABC-böcker och bönböcker in och ersattes av svenska. Skolungdomen skulle läsa Bibeln och sjunga psalmer på ren svenska.⁴ Detta är åtgärder som relativt snabbt skulle kunnat utplåna skånskan som då var en del av danskan, men Bengt Pamp, docent i nordiska språk påpekar att det talade språket inte skall jämföras med dagens riksspråk i varken danskan eller svenskan.

Språkets betydelse

Egentligen är det väl omöjligt att med säkerhet kunna avgöra hur språket talades, det fanns ju inga bandspelare eller andra ljudupptagningar vid den tiden och skrivspråket följde inte alltid det talade språkets normer. Man kan anta att förändringarna främst berörde dem som hade skrivandet som yrke eller som en del av yrket där förändringarna blev mer påtagliga.⁵ Indirekt fick dock förändringarna betydelse även för en större del av befolkningen. Stat och kyrka krävde att alla vuxna skulle kunna läsa och förstå de religiösa texterna.⁶ Danska böcker fick inte längre införas och prästerna förbjöds att predika på danska vilket ledde till gudstjänster som varken talades begripligt eller kunde förstås av menigheten. Språket i predikstolen och framme vid altaret blev vad prästerna föreställde sig var svenska.⁷

Trots att svenska och danska är språkmässigt närbesläktade har historiska anteckningar visat att det kunde vara en problematisk situation för dem som avkrävdes ett nytt språkbruk. Ett exempel på detta var kyrkoherden Paul Ennertson, en av de siste bland de dansktrogna prästerna, som predikade på sitt eget dansk-

4) Frykman / Löfgren 1995:83

5) Pamp 1990:85

6) Nilsson / Pettersson 1993:169

7) Åberg 1958:125

skånska tungomål. Han tillhörde den grupp som antingen inte ville eller hade förmåga att anpassa sig till nyordningen. Han fick flera uppmaningar att övergå till svenska. Till slut blev han 1703 kallad till ett prästmöte i Lund för att hålla en svensk predikan. Misslyckandet lär ha varit totalt och han blev i alla prostars närvaro varnad för att ha predikat på ren danska.⁸ Det var en form av språkligt förtryck som tillsammans med andra historiska omständigheter har lett till att ett begrepp som ”etnisk rensning” har kommit upp i debatten.⁹

Etnisk rensning nu och förr

Etnisk rensning har förknippats med folkmord i modern tid, vilket har vållat protester mot begreppets användning. Det handlade inte om koncentrationsläger av den form som visades prov på under andra världskriget, det handlade inte heller om folkmord i den utsträckning som rapporterats från olika delar av världen med Balkan som ett näraliggande exempel. I sextonhundralets Sydsverige handlade det om krig som för delar av befolkningen ledde till omflyttningar och ett mer eller mindre uttalat krav på anpassning till erövrarnas språkbruk och utbildningsväsende. Visserligen fanns under sextonhundralets krig mindre sofistikerade vapen än vad som kan frambringas idag. Trots detta finns ingen anledning att betvivla att även de krig som utspelade sig för några hundra år sedan gav upphov till lidande för dem som berördes, men frågan är i vilken utsträckning krigen utgjorde grund för större folkomflyttningar och huruvida folkomflyttningarna är att se som ett flyktingskap. Härom tvista de lärde.

Knud Fabricius, en forskare i Skåneländernas historia, har beräknat att ca tio till tjugotusen skåningar förflyttade sig över gränsen till Danmark under den sista delen av Skånes övergång.¹⁰ Beräkningarna har dock bemötts med en viss skepsis. Däremot tycks det råda

8) Ibid: 137

9) SDS 2000-05-14

10) Åberg 1958:109

större enighet om att högre tjänster i Skåne tillträdades av svenskar som begränsade det danska kulturella inflytandet.¹¹ Förändringarna skedde inte utan motstånd. I Malmö omtalas t.ex. en sammansvärjning mot svenskarna som när den upptäcktes resulterade i dödsdomar mot ledarna, dessutom konfiskerades det fångslade borgerskapets egendomar och delades ut till svenskar.

Utbytet av skåningar mot svenskar kan ha haft en viss betydelse för det möte mellan Skånestädernas ombud som guvernören Rutger von Ascheberg kallade till 1681. Majoriteten av mötesdeltagarna var nationellt härstammande tyskar eller svenskar. Malmö representerades av två inflyttade borgmästare, den tyskfödde Signiund Aschenborn och den svenskfödde Lars Törnskiär. Stadens två skånskfödda borgmästare deltog däremot inte i mötet. Resultatet av mötet var att företrädarna för de skånska städerna begärde att få införa svensk lag.¹² Med svenska talesmän för de skånska städerna var denna begäran, med facit i hand, knappast uppseendeväckande. Det tycks ha varit fråga om ett tjuv- och rackarspel i klassiskt manér, som i det här fallet resulterade i att skåningarna, åtminstone vid det här historiskt viktiga tillfället var exkluderade från den politiska processens arena.

Dagens invandrare som de historiska skåningarna

I dagens Malmö är det invandrarna som antagit de historiska skåningarnas roll. De bor och verkar i staden, men är i flera avseenden exkluderade från den politiska arenan och de förvaltningsmässiga positionerna. Det handlar inte om förbud, eller uteslutning i ordens strikta betydelse. Sedan 1986 finns lagstiftning som förbjuder diskriminering på etnisk grund.¹³ Trots lagstiftningen och kravet på mångfaldsplaner är invandrare, i förhållande till andelen av folkmängden, underrepresenterade

11) Ibid:109

12) Fosie – från socken till inkorporering 1997:169-177

13) Lagstiftningen mot etnisk diskriminering §1

inom de offentliga organens ledande befattningar.¹⁴ Orsakerna kan vara många. Det finns inga enkla förklaringar men det finns anledning att misstänka att det bland möjliga orsaker också handlar om effekterna av ett vi och dem perspektiv som ger ett urval av svenskar på en större andel av ledande poster. Precis som under försvenskingsperiodens tid handlar det nu om att en urskiljbar del av befolkningen som skall lära sig ”någorlunda” svenska, enligt Lars Lejonborgs argumentation i 2002 års valdebatts sista skälvande timmar.¹⁵

Kravet på god svenska – anor långt tillbaka

Kravet på svenska vid medborgarskap framfördes som ett led i en debatt om invandrades ställning och integration i samhället. Lite spetsfundigt kan det konstateras att kravet framfördes som ett svar på arbetslöshet, trångboddhet och andra svårigheter som urskiljbara delar av befolkningen är berörda av. I ett historiskt perspektiv var det knappast ett integrationspolitiskt nytänkande. Krav på svenska som det bärande språket kommunikation med majoritetsbefolkningen är ett krav som har anor långt tillbaka. En anekdot med Karl X Gustav, som har förevigats i en staty på Stortorget, låter berätta att han i en dispyt med Gustav Horn – en av trettioåriga

14) En studie (1996 av statsvetaren Jabar Amin) visade en påtaglig underrepresentation av invandrare i kommunfullmäktige runt om i landet. Endast 8,7 procent av alla kommunfullmäktigeledamöter hade invandrarbakgrund och bland de högre tjänstemännen hade endast 11 procent invandrarbakgrund. Det är svårt att säga hur uppgifterna fördelar sig idag och överfört till Malmö, men det finns ingenting som tyder på att det skett några dramatiska förändringar som ökat invandrades representation inom kommunfullmäktige eller bland kommunens högre tjänstemän. Se: <http://skolan.prestext.prb.se> 2002-10-14.

15) Lejonborgs argumentation byggde på en av punkterna i Folkpartiets förslag till ny integrationspolitik som först presenterades den 3 augusti vid Gränsö slott i Västervik (bakgrunden till språkravet sammanfattat av Peter Danielsson i DN 2002-10-01.)

krigets generaler – krävdes på att precisera sig ”på god svenska, ty italienska (latin) duger inte”.¹⁶ Anspelningen på latin visar att det har funnits alternativa språkbruk som har använts jämte svenskan i olika sammanhang. Med de regionala och lokala tillhörigheter Sverige kan uppvisa är det intressant att försöka precisera vilken form av svenska som skall betraktas vara god, eller ”någorlunda”.

Skånska är en del av dagens svenska språkdräkt, även om begrepp och uttal för en uppsvensk kan vara helt obegriplig. Lars Welinder som har sammanställt en parlör för skånsk resa påpekar t.ex. att det inte är självklart för en icke skåning att begripa att ordet säkert kan betyda kanske, att *oförarglig* är detsamma som förarglig och att *försumma* någon snarare betyder att uppehålla någon än att glömma bort någon.¹⁷ I det skånska tungomålet finns det också en hel del ord och uttryck som inte finns i svenskan men som sammanfaller med danskan. Uttalet gör emellertid att dansken inte förstår vad skåningen försöker säga och människor utanför de sydsvenska regionerna har inga språkmässiga referenspunkter till t.ex. ”stickelsbär” (krusbär) eller pantofflor (potatis). Ett ord som ”grina” betyder gråta i andra delar av landet, men i Skåne betyder det, precis som i danskan, att skratta. Även uttalet med paralleller i danskan kan skönjas på den skånska landsbygden. På sina håll blir vägen ”vajjen”, regnet blir ”rajned” och magen blir ”mavven”. Det är uttal som skiljer sig från svenskan men finner sina motsvarigheter på andra sidan sundet.

Det är förmodligen denna språkmässiga varians som har lett till den skämtsamma beteckningen ”reservdansk” för skåningar. Det finns dock ingen anledning att överdriva den språkliga variansen. Även på andra håll i landet finns det tungomål som avviker från den uppsvenska eller högsvenska varianten. I Skåne har emellertid den språkliga utvecklingen förvandlats från att ha varit en östdansk variant till en sydsvensk dialekt. Det är

16) Åberg 1958:17

17) Welinder1994:5

intressant att även bornholmskan kan räknas till de sydsvenska tungomålen.¹⁸ Ur ett annat perspektiv är det kanske de sydsvenska dialekterna som tillhör östdanskans tungomål.¹⁹

Kategoriseringen i östdanska eller sydsvenska språk kan te sig som smått löjeväckande, men i ett minoritetsperspektiv är den språkliga bestämningen högst intressant. Med bestämning av skånskan som en östdansk variant i Sverige uppkommer ett minoritetsförhållande i likhet med tornedalingarna i Sveriges norra delar eller Schleswig-Holstein i Danmarks södra regioner. Det är här fråga om språkliga avvikelser, som trots en allmänt uppfattad norm, inte efterliknar svenskans högspråkliga ideal. Med utgångspunkt från den sydsvenska varianten i förhållande till danskan blir resultatet likartat. Det är en variant av språket som inte heller här kan ingå i föreställningen om god och vårdad danska. Inte ens köpenhamnare förmår alltid att förstå språket på andra sidan sundet. Det är inte heller helt ovanligt att danskar säger sig lättare förstå uppsvenskar än skåningar vilket, åtminstone språkligt, isolerar sydsvensken alternativt den historiske östdansken.

Ursprung, språk och identitet

Den språkliga isoleringen har i ett svenskt nationellt perspektiv visat sig genom att det under lång tid funnits ett direkt avvisande till de språkliga varianter som talas i landets södra delar. I och för sig har detta avvisande inte varit en isolerad företeelse som endast har berört skåningar, det har även gällt andra variationer av språket som mer eller mindre avvikit från den allmänt accepterade språknormen. Under åtminstone sextio- och sjuttio-talet hände det att det följde en textremsa med intervjuade skåningars uttalande i TV. Det har skett en del förändringar och Tina Nordström förklarar idag stolt att det fanns förslag på att texta hennes matprogram i TV, men att hon avböjde och att detta har lett till att

18) Bonniers Lexikon 2000

19) Lilla Uppslagsboken 1959

norrlänningar har lärt sig skånska.²⁰ Det är tveksamt om norrlänningar verkligen lärt sig skånska, men diskussionen pekar på att skåningar i olika sammanhang betraktas vara språkligt handikappade. De riskerar att ständigt utsättas för korrektion av självutnämnda logopeders med sina egna språkmässiga och dialektala referensramar som utgångspunkt.

Det är kanske denna korrektion som gör att skånska barn i sina rollspel av mamma, pappa, barn eller andra lekar som kräver en viss föreställningsförmåga ofta använder sig av en oidentifierbar uppsvensk dialekt. Denna dialekt brukar också användas vid sångövningar med ett hopprep som provisorisk mikrofon. Själv minns jag skolans sångtimmar där vi barn, likt sextonhundratalets prästerskap sjöng på vad vi trodde var rikssvenska. Det var nationalsången, kungssången och små käcka visor om landsbygdens röda stugor och vita knutar, som jag aldrig sett mer än på bild. I min verklighet var husen på landet vita, ofta byggda runt en gård så att blåsten hade svårt att leta sig in. Det var skånelängor av den gamla hederliga sorten, låga byggnader med vitkalkade väggar. De skilde sig helt från de höghus i Rosengård, som gränsar till Inre Ringvägen och som begåvats med namnet ”Skånelängan”. Vid anblicken av dessa betongskapelser så krävs det sannerligen en hel del fantasi för att kunna rättfärdiga namnet. Det är emellertid intressant att namnet på en del av miljonprogrammets bostadsbestånd i Malmö, som nog måste ses som en del av ett större svenskt välfärdsprojekt, kläs i en skånsk identitet.

Skåningar, malmöiter och andra minoriteter

Det vanliga är att den skånska identiteten underställs den svenska. Konstruktionen av den svenska identiteten, byggs upp redan från barnsben genom TV, radio eller sagoböcker. I skolan förmedlas bilder av framstående män och kvinnor (mest män). Svenska kungar och drottningar avlöser varandra. Från Gustav Vasa till Gustav VI Adolf, Erik XIV och ärtsoppa, Bernadotterna och

20) DN 2002-07-22

prinsessorna. Allt behandlas med den största nit, krigen mellan Sverige och Danmark har sitt utrymme i barnens historieböcker vilket inte betyder att den danska historien har någon given plats. Skåningarnas historia har blivit svenskarnas minnen och traditioner, vilket det ju också är. Samtidigt finns det ju en del av skåningarnas historia, som ohjälpligt hör samman med Danmark. Det senare är speciellt intressant med tanke på den minoritetsstatus som tilldelats samer, judar, sverigefinnar, tornedalingar och romer. En av de tankar som finns bakom minoritetsstatusen är just att dessa grupper skall kunna ta del av sin egen historia och att denna kunskap också skall få en allmän spridning. Det är kunskap som kan vara en del av en positiv identitetsuppbyggnad. Detta är en bild som skåneaktivister tagit fasta på när de agerat för att Skåne skulle tilldelas minoritetsstatus.

Alla håller inte med

I diskussionen om vilka som skulle utses vara minoriteter har inte skåningarna betraktats utgöra en distinkt folkgrupp, varken språkligt eller kulturellt i förhållande till andra svenskar. Detta är ett argument som inte alla håller med om och Skåne är representerat vid UNPO (Unrepresented Nations and Peoples Organisations), ett internationellt forum för ockuperade nationer, inhemska folkgrupper och minoriteter.²¹ Här är skåningarna representerade tillsammans med folkgrupper som lever i Kosova, den albanska minoriteten i Makedonien, den grekiska minoriteten i Albanien och aborigins i Australien m.fl. De tillhör alla mer eller mindre kända minoriteter runt om i världen. På en punkt är deras situation likartad. Inom de kategorier som minoriteterna representerar finns alltid människor som kräver särbehandling som ett verktyg för erkännande. De kräver särbehandling för att kunna åtnjuta likvärdig respekt med majoritetsbefolkningen eller andra minoriteter.

Applicerat på Malmö med invandrare från olika världsdelar och med skilda kulturella och religiösa refe-

21) <http://www.unpo.org/>

rensramar finns många människor som i konkurrens med den svenska majoritetsbefolkningen riskerar att inte bli respekterade och erkända. Här blir skåningarna endast en av flera kulturella tillhörigheter som i den här jämförelsen blir både majoritet och minoritet på en och samma gång. Genom att tillhöra den svenska befolkningen är skåningarna en del av majoriteten och genom att peka på den historiska samhörigheten med Danmark utgör skåningarna en minoritet i förhållande till den övriga svenska befolkningen. Med ett annat synsätt skulle den skånska identiteten kunna rymma tillhörigheter utanför den geografiskt urskiljbara regionen. På samma sätt som african-american och bindestreckssvenskar har blivit begrepp så skulle man kunna tala om bindestrecksskåningar eller bindestrecksmalmöiter. En person med föräldrar i Strömstad men uppväxt i Malmö skulle kunna utgöra bilden av en bindestrecksmalmöit. På ett liknande sätt skulle en person med libanesiska föräldrar uppväxt i Eksjö och bosatt i Malmö kunna känna sig som en libanesisk malmöit med rötterna i Eksjö, alternativt som en svensk malmöit med rötterna i Beirut och Eksjö. Det finns således en mängd kulturella särarter med ursprung i Skåne och den skånska särarten som en av komponenterna i identitetsuppbyggnaden.

Den malmöitiska andan bland lokala och globala malmöbor

Bland dem som antagit en skånsk, för att inte säga en malmöitisk framtoning framträder namn som Dallas (Diabaté Dially Mory) och Stippes (Stjepan Rasic) som tillsammans med Mikael Wiehe, Jaques Werup m.fl. har bidragit till att ge Malmö en profil. Dallas ungdomsarbete har väckt beundran, frågan är om han inte också motverkar en begynnande islamofobi genom att presentera sig för en större publik som radiopratare och föredragshållare. Han har visat att det är fullt möjligt att förena islam med sill och ”äggapickning på skånskt vis”. Stippes, en annan välkänd malmöprofil har visat att det går att äta starkt kryddad korb till moset. Idag avslutas många av malmöbornas utekvällar på Stippes som har blivit ett begrepp för ungdomar, hemlösa och andra som

Ståvåk & Me
RINGO

Ståvåk & Me
RINGO

rör sig runt Triangeln.

Stippes som samlingspunkt för olika delar av Malmös befolkning påminner om att människors klassbakgrund, på samma sätt som kultur i betydelsen etnicitet, språk och nation är delar av identitetsuppbyggnaden. Klass-tillhörighet i betydelsen sociala positioner och ekonomiska och materiella tillgångar kan visserligen också forma kulturella referensramar, men de är knappast allmängiltiga för hela befolkningsgrupper med etnicitet som kännetecken. För den större delen av befolkningen finns en diskrepans mellan den egna bakgrunden och de egna levnadsvillkoren ställt i relation till de bilder av överklassen, oavsett etnisk tillhörighet, som förmedlas. Det kan handla om nyrika "börsklippare" eller människor med ursprung från anrika familjer med blodsband till skånska storbönder eller grevar och baroner. Oavsett de skånska attributen kan det inte bortses från att den kollektiva identitet som förmedlas genom de historiska hövdingarnas beslut och den nya överklassens leverne inte nödvändigtvis är uppbyggande för de större delar av befolkningen som har en annan social bakgrund än de vars historia och levnadsbeskrivningar de tvingas ta del av.

Ett historiskt avläggset men tydligt exempel på diskrepansen mellan olika delar av befolkningen är den procession av tiggare i sjuttonhundratalets Malmö, som begränsades i sitt bettlande till fredagarna. De hade förmodligen andra erfarenheter än de av stadens äldste som övervakade utdelningen av pengar och bröd vid rådhuset under lördagseftermiddagen.²² Idag ger bilden av musikanterna vid Södergatan en historisk association till sjuttonhundratalets procession av tiggare med ståtaregubben i spetsen. Visserligen förmedlar kanske musikanterna glädje vilket knappast tiggarna gjorde. De sågs nog snarare som ett gissel av dem som besvärades av böner-

22) Under 1730-talet infördes restriktioner mot stadens tiggare som dock inte hade önskad effekt och 1742 uppgjordes en ny tiggarelängd samtidigt som tiggeriet förbjöds. Malmö stads fattigvårds 150-åriga historia 1956:16–22.

na om pengar och mat för att lindra hungrande magar. Framtidens fattigvårdsförordningar och utvecklingen under de århundraden som följde förändrade visserligen gatubilden och dagens Malmö ser inte ut som gårdagens.

Dagens Malmö annorlunda

Det har växt fram nya bilder av Malmös befolkning vilket inte hindrar att dagens malmöbo kan dela minnen med tidigare generationer. Med hjälp av författare som Herta Wirén, Mary Andersson och Fredrik Ekelund finns det möjlighet att ta del av olika generationers erfarenheter. De låter oss ta del av malmöbors vardag från skilda epoker. Det är inte överklassens berättelser som är vägledande. Det är malmöbilder som ger en aning om levnadsförhållanden under förra seklet, från århundradets början och fram till nutid.

Fredrik Ekelund har i sina skildringar av Malmö försökt att fånga den malmöitiska identiteten genom att ge uttryck för språket i skriftspråk vilket tillhör ovanligheterna.²³ Ekelunds berättelser utspelar sig under senare delen av nittonhundratalet och det går att följa berättelserna från söder till norr och från öster till väster. I likhet med Mary Anderssons berättelser utspelar sig hän-

- 23) Ekelunds ansträngningar att förmedla sina berättelser på malmöitiska (t.ex. Nina och Sundet m.fl.) kan jämföras med Birgit Lindströms berättelser från Österlen (Scania förlag). Lindström, precis som Ekelund, har förmedlat sina berättelser på ett skånskt skriftspråk vilket är ovanligt och i ärlighetens namn ganska ansträngande att läsa. Den österleninfluerade och malmöitiska varianten av skånska som skriftspråk är emellertid intressant ur minoritetssynpunkt. De skriftmässiga försöken visar på de svårigheter som även andra minoriteter upplever. Romani har t.ex. flera olika språkliga varianter och det är inte helt självklart vilken språklig särart som skall vara vägledande när skriftspråket formas. Svårigheterna har sina paralleller i andra minoritetsspråk och Ingmar Söhrman, romanist vid Göteborgs universitet ger i en artikel om rätoromanskan i Schweiz en intressant skildring av kampen om ett nationellt och officiellt erkännande av ett minoritetsspråk (Söhrman 1999:49).

delsernas centrum runt ”vanliga” människor som många har lätt att identifiera sig med. Anderssons litterära alster har också framställts i en teateruppsättning med samma namn som boken ”Dåliga människor” (1999). Mikael Wiehe, ibland omnämnd som stadens egen son, har komponerat musiken. Förutom sitt musicerande har Wiehe också gjort sig känd för sitt internationella engagemang. Det internationella engagemanget hindrade inte att han i ett TV-program med uppenbar förtjusning berättade om arbetet med rollbesättningen till ”Dåliga människor” där skådespelarna krävdes på att kunna behärska skånska i sång och tal.²⁴ Wiehe visade att det går att bygga upp en identitet med Malmö och världen i fokus på en och samma gång.

”Sicka fubickar”

Jaques Werup, poet och författare är en annan av stadens söner som i likhet med Mary Andersson och Herta Wirén, försökt fånga den malmöitiska atmosfären. I sin bok ”hemstaden” har han försökt fånga den malmöitiska andan genom att peka på en framtoning av självklar, inte ovänlig arrogans. En av Werups berättelser handlar om en resa som han gjorde till colombianska Amazonas med en god vän. Ett skyfall tvingade dem att söka skydd då en grupp nakna människor, högljudda och gestikul-erande, dök upp från ingenstans. Werup beskriver sin egen rädsla och kamratens bryska avfärdande med orden ”Sicka fubickar ni e” (sådana dumhuvuden ni är). Det fanns helt enkelt inget att förskräckas över, det var svårt att rubba malmöitens självklara orientering oavsett om han befann sig på Södergatan eller i Amazonas.

Werups beskrivningar av den malmöitiska andan väcker många igenkännande leenden. Samtidigt finns det säkert lika många malmöbor som inte känner igen sig, kanske speciellt inte om malmöbon ifråga har sina rötter i Colombia eller i de trakter där berättelsen utspelar sig. Berättelsen kan tolkas enligt andra referensramar än de som Werup haft i åtanke och därmed försvinner

24) SVT 2000

den humoristiska ansatsen i hans berättelser, vilket inte betyder att varken de eller Werups gode vän är mindre malmöbor för det. Det visar bara att det finns många malmöitiska referensramar. Varje plats och befolkning har sin egen historia. Detta är knappast ett kontroversiellt påstående i sig. Det blir emellertid mer problematiskt när urskiljbara platser och befolkningar pekats ut och genom sin historia antyds vara innehavare av speciella särdrag. Särdragen kan vara mer eller mindre sympatiska. Genom den sympati särdragen väcker kan också enskilda individer vara mer eller mindre benägna att tillskriva sig själva de förmodade attributen i fråga eller förkasta de generaliseringar som känns främmande för den egna identitetsupplevelsen. På det här sättet kan var och en definiera sig själv och andra som skåning, fubick eller genuin malmöit.

Margareta Popoola är universitetslektor på området IMER, Internationell Migration och Etniska Relationer, vid Malmö högskola.

Litteratur:

- Ahlström, Tore (1976) *Boken om Skåne*. Liber läromedel.
- Andersson, Mary (1999) *Dåliga människor*. Malmö musikteater.
- Bjurling, Oscar (1956) *Malmö stads fattigvårds 150-åriga historia (1806–1956)*. Malmö stads fattigvårdsstyrelse.
- Bourdieu, Pierre (1991) *Kultur och kritik*. Göteborg: Daidalos.
- Ehn, Billy / Frykman, Jonas / Löfgren, Orvar (1993) *Försvenskningen av Sverige*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Ekelund, Fredrik (1999) *Nina och sundet*. Bonniers förlag.
- Dagens Nyheter 2002-07-02.
- Dagens Nyheter 2002-10-01.

- Fosie från socken till inkorporering* (1997) Fosie stadsdelsförvaltning i samverkan med Malmö Fornminnesförening, Limhamns musiförening och Malmö museer.
- Lindström, Birgit (Okänt årtal) *När di e böst ude*. Berättelser och dikter från Österlen: Scania.
- Hultman, Tor G *Språket, skolan och makten* ingår i: Bergh, Birger / Teleman, Ulf (red.) (1990) *Språkets makt*. Lund: University Press.
- Nilsson, Anders / Pettersson, Lars *Utbildning, ekonomisk omvandling och tillväxt* ingår i: *Äventyret Sverige. En ekonomisk och social historia*: Bokförlaget Bra Böcker.
- Malmö stads fattigvårds 150-åriga historia* (1956) Malmö stads fattigvårdsstyrelse.
- Pamp, Bengt *Skånskan och makterna* ingår i: Bergh, Birger / Teleman, Ulf (red.) (1990) *Språkets makt*. Lund: University Press.
- Söhrman, Ingmar (1999) *Från nationellt till officiellt språk. Om rätoromanskans nya status och dess ställning i Schweiz*. Ingår i: *Migration och mångfald* (1999) Centrum för multietnisk forskning.
- Pamp, Bengt (1988) *Skånska orter och ord*: Corona.
- Sydsvenska Dagbladet 2000-05-14
- Taylor, Charles (1994) *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*. Göteborg: Daidalos.
- Welinder, Lars (1994) *Parlör för skånsk resa*: Corona.
- Werup, Jaques (1982) *Hemstaden*. Stockholm: Alba förlag.
- Åberg, Alf (1958) *När Skåne blev svenskt*. Halmstad: LTs förlag.
- Internet:
<http://www.unpo.org/> 2002-10-02
<http://skolan.presstext.prb.se> 2002-10-14